

НОВІ ВИДАННЯ

Влада Анучіна

ФІЛОСОФСЬКА ЕСЕЇСТИКА СЬОРАНА ЯК КВІНТЕСЕНЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПЕСИМІЗМУ XX СТОЛІТТЯ.

Сьоран, Е. (2023). *Силогізми гіркоти. Падіння у час*. Київ: Дух і Літера.

На початку 2023 року у видавництві Дух і Літера вийшло друком українське видання книги французького філософа-есеїста румунського походження, члена Румунської академії Еміля Сьорана «Силогізми гіркоти. Падіння у час». Значна частина спадку письменника досі невідома українській академічній спільноті, зокрема, його *opus magnum* «Трактат про деконструкцію» [Sioran, 1949] – класична праця про нігілізм XX століття. Центральними темами тут є занепад європейської цивілізації та пов'язані з ним скепсис, невіра у прогрес, загальна трагедія людського існування тощо. Широкий тематичний діапазон філософії Сьорана дозволяє залучити його спадок до розгляду найгостріших проблем нашого «розлогого теперішнього», адже проблема крихкості людського буття, аналізована автором, аж ніяк не застаріла на тлі тих екзистенційних викликів, із якими стикнулося людство впродовж першої чверті XXI століття.

Еміль Сьоран – одна з найконтраверсійніших інтелектуальних постатей XX століття. Румунський і французький філософ-есеїст, який ще за життя зажив слави «нігіліста століття», «короля песимістів», «прокурора людського роду в тому нескінченному процесі, який ведеться між людиною, Богом і світом». Двадцятирічним визначивши себе «спеціалістом у царині смерті», а наприкінці життя – «чужинцем для поліції, чужинцем для Бога і для самого себе», він так і залишився загадкою для сучасників і послідовників. Хто він – симпатик і апологет найжорстокіших тоталітарних режимів XX століття чи охоплений екзистенційною тривогою послідовний ескапіст, заповітною мрією якого були крайні форми індивідуалізму й ізоляціонізму?

Сьорана цілком можна назвати словами Віктора Петрова – «людина без ґрунту». Ідеться справді про автора, якого складно ідентифікувати і «каталогізувати». Замолоду ревний поборник національного відродження Румунії, він назавжди переїздить до Франції за два роки до початку Другої світової війни. Згодом він припиняє писати й говорити румунською, відкриваючи нову сторінку життя, сповнену розчарувань щодо європейській цивілізації, похмурого скепсису, зневіри в прогресі та водночас

© В. Анучіна, 2023

гострого аналізу поширених забобонів і історичних ілюзій, безжальної критики себе й людини загалом¹.

Твори «Силогізми гіркоти» (1952) і «Падіння у час» (1964) сам автор вважав одними з найулюбленіших і найважливіших із написаного ним. Збірка, перекладена Марією Абрамовою і надрукована 2023 року у видавництві Дух і Літера, складається з двох великих однойменних відділів, перший з яких – «Силогізми гіркоти» – презентує найцікавіші та найпромовистіші афоризми автора, другий – «Падіння у час» – дев'ять коротких філософських есеїв: «Дерево життя», «Портрет цивілізованої людини», «Скептик і Варвар», «Чи сумнівається Диявол?», «Жага і страх слави», «Про недугу», «Найдавніший страх», «Небезпека мудрості» і «Випасти з часу». Читаючи український переклад книги, одразу звертаєш увагу на майстерність М. Абрамової – досвідченої перекладачки французької прози, на рахунок якої близько 40 перекладених творів. Вона з легкістю передає настрій книги та її автора – «темного гностика», який тяжів до скептиків, нігілістів і фаталістів, усвідомлював себе як «безтілесну ідею, нерв, що кровоточить», провідними мотивами для якого були утопія, ностальгія, зумовлені неможливістю зіллитися з часом, загальною трагедією людського існування².

Науковий редактор збірки Тарас Березюк у передньому слові, що має промовисту назву «Метафізика порожнечі», із хірургічною точністю препарує Сьоранів *світ без людини*. Ідеться про світ, який урухомлюють всеохопне нехтування історизмом і поклик вітальної деструкції. Окремої уваги, на мою думку, заслуговують кілька смислових акцентів передмови Березюка, передовсім підкреслення засадничої плюралістичності Сьоранової прози, яка проголошує рівнозначну можливість досвідів і не претендує ані на цілісність, ані на істинність. Також є плідною реактуалізація цієї філософії Сьюзен Зонтаг, однією з найвідоміших сучасних американських філософинь, яка, словами Березюка, «попри натяки на приреченість доби мислити не інакше, як контекстами, мультидетермінованими потоками, де хіба лиш нервовий тік чи непідвладний жест зберігає право на автономію, знаходить нішу і для думки майже невідомого румуна» [Березюк 2023: 9]. До того ж, вельми корисними є зібрані наприкінці видання розлогі редакторські примітки, які слугують своєрідними містками між Сьорановими сюжетами та контекстами інших філософських течій, покликаннями на які сповнено тексти збірки.

Попри відсутність у Сьорановій філософії звичних для «канонічних» філософій концептуального апарату та фундаментальності, це її зовсім не упосліджує, навпаки, тексти цього автора можна вважати вельми корисними як для розуміння загального контексту європейської філософії ХХ століття, так і для глибшого занурення у традицію французького постструктуралізму та постмодернізму, своєрідною тематичною предтечею яких по праву можна вважати і філософію Сьорана.

Зрештою, можна по-різному ставитися до постаті румунсько-французького автора з огляду на неоднозначність його світоглядної і політичної позицій. Утім не можна не погодитися зі словами автора передмови про те, що факт видання збірки є плюралістичним.

¹ З біографією Сьорана можна ознайомитися у [Murphy D. et al. 2017].

² Слід відзначити, що збірка «Силогізми гіркоти. Падіння у час» – третя книга Сьорана, видана українською. Першими двома були «Допінг духу» в перекладі з французької Ірини Славінської [Сьоран 2011], а також «Зізнання і прокляття». Останнє видання, як і частину його бібліографічних метаданих (видавництво, рік видання), мені не вдалося розшукати Тому я обмежусь лише доступною інформацією про те, що зазначений переклад з французької зробив Олег Шулженко.

тичним жестом, важливим для формування етики стійкості й толерантності в українському суспільстві. Ті питання, відповіді на які намагався впродовж усього життя віднайти Сьоран, гранично актуальні для українського суспільства. Кризова ситуація, в якій ми опинилися з початку російсько-української війни та її ескалації у 2022 році якнайкраще свідчить на користь того, що здатність опиратися ворогові лежить не тільки у фізичній площині, а й у площині культурній, метафізичній тощо. Зокрема, хіба провідні українські інтелектуали ще від початку нашої незалежності не закликали нас переосмислити, що означає бути людиною? І хіба вони не були в цьому суголосні зі Сьораном? Згадаймо хоча б Мирослава Поповича: «Але людина – це не є те, що вона зробила. Добре з цього приводу сказав Шолом-Алейхем: “Людина – це те, чим вона може бути”. А оце “може бути” – не покладеш на папір. Кажуть: історія не знає умовного способу. Неправда! Вся історія – це і є умовний спосіб. Кожну хвилину ми можемо бути тут або в іншому місці, можемо зробити щось таке або зовсім інше. Інакше не було би свободи прийняття рішень. І оскільки є можливість бути іншим, не таким, як сьогодні – людина відповідає за своє життя і вчинки» [Бутусов 2018].

Натомість рядки творів Сьорана на позір просякнуті песимізмом і занепадництвом, коли він пише, що людина – «біологічно декласований екземпляр, чие місце в ієрархії створінь годилося б посісти левові чи тигру» [Сьоран 2023: 136]³; «Вона неприродно самотня, але так само – хитка. Неорганічне самодостатнє; органічне залежне, zagrożене, нестійке; свідоме – квінтесенція занепаду» (с. 138); «Хто боготворить завтра, майбутнього не має. Такі позбавляють теперішнє вічного виміру, і залишається їм хибна воля, їхня велика надія – і велика кара» (с. 143). У цих думках можна помітити щонайменше два життєві порухи:

(1) катарсичний стан, спровокований реактуалізацією усвідомлення власної смертності;

(2) найгостріше бажання бути, тривати, існувати, вижити, і (відповідно до прихованої між рядків поради самого Сьорана в есеї «Скептик і Варвар»), віднайти у собі «віру в реальність добра і зла, в їхнє окреме і незалежне існування» (с. 176), а також заперечити те, що пише Сьоран: «...немає більше вчинків ні хороших, ні поганих, себто жодних, тобто речі, як і наші про них судження, взаємознищуються у пливкій тотожності» (с. 176); натомість, пристати до його ж, прихованої між рядків, пропозиції «вбити у собі скептика!» (с. 176-177) «Позаяк сумнів несумісний із життям, упертий і послідовний маловір, цей живий труп, урешті, зазнає поразки, для шукача будь-яких інших сенсів нечуваної. Лютий від того, що на втіху собі шукав неповторності, він зажадає безликоності, забуття, і тоді саме – різочий парадокс! – коли втратив усякий зв'язок із усім, із усіма. Наслідувати буденне – от і все, чого скептик прагне в цю мить падіння, зводячи мудрість до конформізму, а порятунок – до свідомої ілюзії, ілюзії незаперечної, інакше кажучи – до прийняття речей такими, якими вони видаються» (с. 177).

Думка Сьорана може неабияк прислужитися сучасному українському суспільству, що перебуває у «фазі зростання», у процесі віднайдіння власного голосу в складному поліфонічному світі ХХІ століття. Зрештою, попри загальний песимістичний контекст Сьоранової творчості, яскравою та повсякчас актуальною можна вважати ту його ідею, що людина, хоч і недостатньо вільна, але є тим створінням, що може зро-

³ Надалі всі посилання на це видання подаватимуться у спрощеному вигляді: у круглих дужках; лише номер сторінки після скорочення с.; без зазначення автора і року видання.

бити живий вибір. І, навчені уроками минулого століття, ми можемо по-новому осмислити цю ідею в кризову епоху виборювання нашого права на майбуття. До того ж, Сьоранів спадок досі не був представлений в академічних навчальних програмах вітчизняних філософських факультетів. Тож завдяки виданню збірки «Силогізми гіркоти. Падіння у час» більше читачів – зокрема, студенти філософських факультетів – зможуть познайомитися зі творчістю цього мислителя – нетипового, але симптоматичного для ХХ століття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Березюк, Т. (2023). Сьоран. Метафізика порожнечі. In Е. Сьоран, *Силогізми гіркоти. Падіння у час* (сс. 7-16). Київ: Дух і Літера.
- Бугусов, Ю. (2018, 11 лютого). 10 цитат Мирослава Поповича: пам'яті українського філософа. Цензор.нет. <https://censor.net/ru/r3049767>
- Сьоран, Е. (2023). *Силогізми гіркоти. Падіння у час*. Київ: Дух і Літера.
- Cioran, E. (1949). *Précis de décomposition*. Paris: Gallimard.
- Murphy, D. et al. (2017). *Wound of Wounds: An Ovation for Emil Cioran*. Bucharest: Mount Abraxas.

Одержано 09.02.2023

REFERENCES

- Bereznyuk, T. (2023). Cioran. The Metaphysics of Emptiness. In E. Cioran, *Syllogism of the Bitterness. The Fall into Time* (pp. 7-16). [In Ukrainian]. Kyiv: Duh i Litera.
- Butusov, Yu. (2018, February 11). 10 quotes from Myroslav Popovych: in memory of the Ukrainian philosopher. [In Ukrainian]. Cenzor.net. <https://censor.net/ru/r3049767>
- Cioran, E. (2023). *Syllogism of the Bitterness. The Fall into Time*. [In Ukrainian]. Kyiv: Duh i Litera.
- Cioran, E. (1949). *Précis de décomposition*. Paris: Gallimard.
- Murphy, D. et al. (2017). *Wound of Wounds: An Ovation for Emil Cioran*. Bucharest: Mount Abraxas.

Received 09.02.2023

Vlada Anuchina

Cioran's philosophical essay as the quintessence of European pessimism of the 20th century. Cioran, E. (2023). *Syllogism of the Bitterness. The Fall into Time*. Kyiv: Duh i Litera.

Review of Cioran, E. (2023). *Syllogism of the Bitterness. The Fall into Time*. Kyiv: Duh i Litera.

Влада Анучіна

Філософська есеїстика Сьорана як квінтесенція європейського песимізму XX століття. Сьоран, Е. (2023). *Силогізми гіркоти. Падіння у час*. Київ: Дух і Літера.

Огляд книги Сьоран, Е. (2023). *Силогізми гіркоти. Падіння у час*. Київ: Дух і Літера.

Vlada Anuchina, PhD student, Hr. Skovoroda Institute of Philosophy, NAS of Ukraine.

Влада Анучіна, аспірантка Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.

e-mail: ladaanuchina@gmail.com
